

(יש להעיר שמלשון רש"י משמע שלא שייכת בו סחיטה מן הדין, כי אינו משקה אלא דינו כאוכלא דאיפרת, (= מאכל שנתפורר. ע' ביצה ג.). וכן כתב ב'חדושי הר"ן'. [ומכל מקום כל שלא ריסק אסור, שהרי הוא כמו דש, שמפרק האוכל מן הפסולת. עריטב"א. ובשפת אמת צידד שאף קודם ריסקו יהא מותר].
ואולי יש לומר שאעפ"י שיש לו דין משקה ומכשיר לקבל טומאה, יש בו גם כן תורת 'אוכל', ועל כן אין בו שינוי בשמו ובמהותו כשיוצא מן החלות.

וע' בר"ש סוף עוקצין שהקשה מדוע לא נקטו כאן 'מעיקרא משקה והשתא משקה'. ויש מי שכתב לתרץ עפ"י דקדוק לשון הרמב"ם (טומאת אוכלין א, ח), שנראה שלא יצא הדבש מתורת אוכל לתורת משקה אלא בצירוף שני תנאים, שירסק החלות וגם יזוב מן הכוורת. ולכך כאן שעדיין הדבש בתוך הכוורת, עדיין 'אוכל' הוא. (עפ"י חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב סד, ג.). ואולם נראה שאין בזה לישב דברי רש"י, כי מרש"י משמע שאין אפשרות של חיוב סחיטה כלל, אפילו אם יוציאו מהכוורת. וצריך לתרץ כדלעיל, שסובר שמכל מקום יש בו גם תורת אוכל. וצריך בירור בכל זה).

זר' אלעזר מאי טעמא לא אמר כר' יוסי בר חנינא — אמר לך, לאו איתמר עלה אמר רבא בר חנינא אמר רבי יוחנן: במחוסרין דיכה דכולי עלמא לא פליגי, כי פליגי במחוסרין שחיקה, והכי נמי כמחוסרין דיכה דמו' — פירוש, משנתנו המדברת בטעינת זיתים וענבים, הרי זה כפירות המחוסרים דיכה, והיה צריך לאסור אפילו לרבי ישמעאל — לכך העמיד רבי אלעזר (בן פדת) את משנתנו כרבי אלעזר (בן שמוע), ולא כרבי ישמעאל.

ובדעת רבי יוסי בר' חנינא שהשוה משנתנו לדברי רבי ישמעאל, נאמרו שני פירושים; הרז"ה כתב שהוא חולק על רבי יוחנן, ולדעתו אפילו במחוסרי דיכה נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא. וכיון שהלכה כר' יוסי בר' חנינא, יוצא אפוא שלהלכה מותר אפילו במחוסרי דיכה.

ואולם הר"ף, הגם שנקט דברי רבי יוסי ברבי חנינא, הביא דברי רבי יוחנן להלכה, לחלק בין מחוסרי דיכה למחוסרי שחיקה — ופרש הרמב"ן שדיכה שאמרו, אינה קיימת אלא בשום בוסר ומלילות וכדומה, שאין בהם משקה כנוס אלא רק לחלוחית הבלועה בגוף הפרי, אבל זיתים וענבים אין בהם אלא שתי פעולות — ריסקו וסחיטה, (ולא ריסקו דיכה וסחיטה — כבשום ובבוסר), הלכך רבי יוסי בר' חנינא השווה בין טעינת זיתים וענבים למחוסרי שחיקה, שהרי שניהם אינם מחוסרים אלא מלאכה אחת. ואילו רבי אלעזר סבר שאעפ"י שהתיר רבי ישמעאל בסחיטה שלאחר דיכה, לפי שהיא פעולה שלישית, לא יתיר בזיתים וענבים בסחיטה שלאחר ריסקו, שהיא פעולה שנייה. [ולכך הוה הוא לחלות דבש, שאין שם אלא ריסקו וזיבה, כזיתים וענבים].

ולפי פירוש זה, דברי רבי יוחנן מוסכמים על דעת הכל, שמחוסרי דיכה אסורים לכולי עלמא. (וכן כתב הרא"ש בקיצור).

דף כ

'אמר רב פפא: הלכך בעינן רוב עביו ובעינן רוב היקפו' — כבר ציין הגרעק"א שכענין זה אמר רב פפא בכמה מקומות, לחוש לצאת ידי כל הדעות. וראה ציונים נוספים במובא בסוטה מ. ובכל המקומות הללו נפסקה הלכה כדברי רב פפא.

ז'אע"פ שאין ראייה לדבר — זכר לדבר, את שני קצותיו אכלה האש ותוכו נחר, היצלח

למלאכה' — המהרש"ל (ב'חכמת שלמה') מפרש (דלא כמשמעות העולה מפרש"י) שזהו המשך דברי ר' חייא, שמצינו שהקפיד הכתוב בשריפת עצים, שלא יהיו ראויים למלאכה, והוא הדין לענין איסור שריפה, כל שאינם ראויים עוד למלאכה — נחשבים כשרופים.

*

הג"ר שמשון רפאל הירש זצלה"ה כתב, כי שורש איסור מלאכות בשבת הוא, לבטל מעשה האדם כלפי השי"ת, כלומר: בשבת מופקעת בעלות האדם על הבריאה, והקב"ה שברא את העולם הוא ה'בעלים' היחידי עליו ביום זה עד שאין לאדם רשות לכל מלאכה יוצרת, כלחיצה על כפתור להדליק אור, כתיבת שתי אותיות או אריגת שני בתי נירין וכו' (עי' אגרות צפון אגרת יג ובפירושו החומש שלו בפרשת המן בבשלה, ובעשרת הדברות). הגר"א דסלר נ"ע כתב במכתב מאליהו כי כך כתבו גם המקובלים (ח"א עמ' 295).

(מתוך 'עלי שור' ח"ב עמ' שפג)

פרק שני

'במה מדליקין ובמה אין מדליקין' — יש לדקדק מדוע לא שנה התנא תחילה עיקר חובת הדלקת הנר?

ויש לומר לפי שהדין האמור כאן אינו שייך למצות הדלקת הנר בדוקא, אלא לכל הנרות הדולקות בשבת, שלא ייעשו מפתילות ושמנים שאינם דולקים היטב, משום חשש הטיית הנר. (טעם זה מבואר להלן בגמרא). ומשנתנו מהוה המשך למשנה הקודמת 'מאחזיין את האור... כדי שתאחזו האור ברובו' — משום חשש חתייה, שמא לא יבער יפה.

[אכן בראשונים מוזכר טעם נוסף לדין זה — שמא יכבה הנר או ייקלש אורו ונמצא יושב בחושך — טעם זה אמנם שייך דוקא למצות הדלקת הנר של שבת]. (עפ"י שפת אמת. וראה עוד להלן כא). ובספר 'חדש האביב' כתב, שאין צורך לתנא לשנות חובת הדלקת הנר, שהרי כל אדם מדליק נר לסעודת הלילה.

(בלאו הכי אפשר שאין הכרח להשמיע במשנה את עיקר המצוה, לפי שהמצוה ידועה לכל ונוהגת תדיר. ולא רק מצוות דאוריתא, כגון תפלין [וכן שבועת עד אחד, שמעתי שאינה מוזכרת במשנה], אלא גם תקנות חכמים, וכמו עיקר תקנת הדלקת נר חנוכה, אינה מוזכרת במשנה. אכן כבר נאמרו טעמים שונים על השמטת עיקר ענין חנוכה מן המשנה. וכן ברכת 'בורא מיני מזונות' אינה מוזכרת במשנה בפרק כיצד מברכין. וע"ע: עיונים בדברי חז"ל ובלשונם (עמ' קיז); משמר הלוי תגיגה פ"ג).

זלא באליה ולא בחלב. נחום המדי אומר מדליקין בחלב מבושל... — אליה היינו חלב אלא שהיא שומן טהור, וכאומר: לא בשומן טהור ולא בטמא. והשומן הטהור ראוי להדלקה יותר מן החלב שהוא אסור. וזה שלא שנה להפך, לא בחלב ולא באליה, שיהא 'לא זו אף זו' — לפי שהוצרך לשנות מחלוקת נחום המדי וחכמים, שנחלקו על חלב. (עפ"י רעק"א)

לחרישה, ותמרים העומדים לסחורה — רב אסר ושמואל התיר. [נחלקו במחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון בדין המוקצה, וכנ"ל. ומסופר על תלמיד אחד שהורה התר במקומו של רב ונידהו רב המנונא, ואעפ"י שסובר רבי שמעון — לא היה לו להורות התר במקומו של רב].

כתבו התוס' שרב לא אסר בטלטול אלא מוקצה מחמת מיאוס או מחמת איסור, (כגון נבילה המתנבלת בשבת), אבל שאר מוקצה — לא פסק רב כרבי יהודה לאסור אלא באכילה בלבד, אבל בטלטול סבר רבי שמעון. ויש סוברים שהשימוש בחפץ דינו כאכילה לענין זה.

דף כ

כו. א. באלו אופנים מותר להדליק עצים או שאר דברים ערב שבת עם חשכה, ובאלו אופנים אסור הדבר שמא יחתה?

ב. האם מותר להבעיר במקדש בשבת אברים ופדרים של חול?

א. אין להבעיר מדורת עצים מבעוד יום אלא כדי שתאחזו האש ברובן. רב אמר: רוב כל אחד ואחד. ושמואל אמר: כדי שלא יאמרו הבא עצים ונניח תחתיים. [וכן שנה רב חייא לסייע לשמואל]. ודוקא בגבולים, אבל במקדש מאחזיים את האור במדורת בית המוקד, כי כהנים זריזים הם ולא יבואו לחתות משתחשך (כמסקנת רב חסדא).

המבעיר עץ יחידי — אמר רב: צריך להאחזו האור ברוב עביו. ויש שמסרו שמועה זו (גרסת הרי"ף: ושמואל אמר): רוב היקפו. אמר רב פפא: הלכך צריך רוב עוביו וצריך רוב היקפו. וכבר נחלקו תנאים בדבר; ר' חייא אמר כדי שיישחת העץ ממלאכת האומן (— רוב עביו. רש"י), רבי יהודה בן בתירא אמר, כדי שתאחזו האש משני צדדים (— רוב היקפו).

אמר רב הונא: קנים אינם צריכים רוב. אגדם — צריכים רוב. וכן גרעינים א"צ רוב. נתנם בחותלות — צריכים רוב. ורב חסדא הקשה עליו שמסתבר להפך, שכשהם פזורים אין האור שולטת בכולם כמו כשהם ביחד. וכן אמר רב כהנא (כרב חסדא. ערא"ש. ולגרסא דידן, שהיא גרסת רש"י, בקנים אמר רב כהנא כרב הונא, ובגרעינים — כרב חסדא).

ומנו כמה מדורות שאין צריכות רוב, לפי שהן דולקות היטב; של זפת (וי"ג: 'גפת') ושל גפרית ושל גבינה (גרסת הרי"ף: קירא) ושל רבב. במתניתא תנא: אף של קש ושל גבבה. אמר רבי יוחנן: עצים של בבל אין צריכים רוב. ופירש רב יוסף: ענף יבש של ארז, שיש בו כמין צמר בין הקליפה לעץ, והוא מבעירו כשאותות בו האור. ורמי בר אבא אמר: זאזא. (יש מפרשים: שברי ענפים. וי"א ענף רימון יבש. וי"א עץ ששמו 'רידא'. וי"א כמין שערות שמסביב האילן. עפ"י הערוך).

רבי יהודה אומר: בפחמין אין צריך להבעיר את האש כדי שתאחזו בהם ברובם אלא די בכלשהו. סתם עצים דקים, צריכים רוב, ואפילו פתילה של בגד הטבולה בשמן — צריכה רוב. הדליק מדורה באופן האסור — נראה שאסור להתחמם כנגדה בשבת (הגהות אשרי).

ב. רב חסדא דרש את הכתוב לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת, — שבא להתיר הבערה במקדש דהיינו אברים ופדרים של קרבנות חול שנשארו בשבת. (עפ"י רש"י).

כתבו התוס' (עפ"י יומא מו): דוקא כשכבר משלה בהם האור מבעוד יום, אבל לא משלה האור — אסור. ובמקום אחר צדדו לומר שאין התר אלא סמוך לבקר, בזמן סידור